

60-80

BOSTADSHUS I VALSÄTRA OCH GOTTSUNDA

Arkitektur från 1960 - 1980-talen

KULTURNÄMNDEN

[OMRÅDESINDELNING]
GOTTSUNDA, VALSÄTRA

Stadsbyggnadskontoret
© Uppsala kommun 2007.

Under 1900-talets andra hälft genomgick Gottsunda och Valsätra en kraftig bebyggelsomvandling. Gamla gårdar, skog och kulturmarker togs i anspråk för en ny och modern stadsdel. Under en relativt kort period uppfördes byggnader i en rad olika former och stilar. Där byggdes flerbostadshus, villor, skolor, kyrkor, en centrumanläggning med mera.

Med denna skrift vill vi lyfta fram byggnader från denna epok och framför allt bostadshusen och deras fasader. Med hjälp av ett rikt bildmaterial ges exempel på skilda hustyper och deras arkitektoniska uttryck.

Titta, läs och njut av husfasaderna i Gottsunda och Valsätra!

Jan-Erik Wikström
Ordförande i Kulturnämnden

TEXT: Ingemar Ehlin

FOTO: Bo Gyllander (BG) och Ingemar Ehlin (IE)

Utgiven av Uppsala kommun, Kulturnämnden

GRAFISK FORM OCH PRODUKTION: Informationsservice, Uppsala kommun

TRYCK: Sandvikens Tryckeri 2007

OMSLAGSBILD: Flerbostadshus vid Musikvägen. Foto Bo Gyllander

◀ **PÅ DENNA KARTA** från 1800-talets mitt kan vi se Uppsala stad med sina gator och kvarter i ett strikt rutnätsmönster. Vid denna tid hade staden endast cirka 8000 invånare. Söder om staden syns landsbygden med sina åkrar (gulbrun färg), ängar (grön färg) och skogspartier (ljusa områden med prickliknande markeringar). Längst ner på kartan syns Ekoln och nära den ligger det gamla Gottsunda, Lurbo och Vårdsåtra. Gottsundagipens åkrar sträcker ut sig mellan två skogspartier varav det övre, större skogspartiet under 1900-talets senare del skulle bli stadsdelen Gottsunda.

© Lantmäterverket Gävle 2007.
Medgivande I 2007/2023.

▶ **MED SINA 13 600 INVÅNARE** är Valsåtra och Gottsunda tillsammans Uppsalas största stadsdel. Den byggdes ut i etapper mellan den smala Gottsundagipen i väster och de vida Ultunafälten i öster. Stadsdelen uppvisar en ovanligt växlande och spännande blandning av hus och natur. Efter som utbyggnaden skedde under många år, från 1966 till 1983, ger området en tydlig bild av hur arkitektur och stadsbyggnadsideal utvecklades under denna tid.

Till 1947 hörde området till Bondkyrko socken, och en förutsättning för utbyggnaden var att socknen detta år slogs samman med Uppsala stad. 1966 fanns i markerna sydöst om Vårdsåtravägen bara ett par villa- och sommarstugeområden – Norra och Södra Gottsunda – och några äldre gårdar. På andra sidan vägen bredde ett militärt övningsområde ut sig över Hågadalen och Nåsten. Se karta till höger.

*Del av topografisk karta över Sverige.
Tryckt i Stockholm 1957.*

© Lantmäterverket Gävle 2007.
Medgivande I 2007/2023.

59° 50'

Heliga Trefaldighets f:9
UPPSALA STAD

SÖDRA HAGUNDA K:I:N
UPPSALA LÄNS SÖDRA

DEN TRÅKLÄDDA huvudvåningen vilar på en vitputsad sockelvåning och skjuter fram över ingång och garage. Det vågräta taket förstärker husens rätvinkliga, exakta form, liksom fönstrens karaktär av enkla hål utan ramar. (Foto BG)

DET VANLIGASTE kedjehuset i den norra delen av området, med en brandvägg av mexitegel mot grannhusen och övriga väggar klädda med ljusmålad träpanel. Taket lutar mycket svagt mot gården, med plats för ingången och bilen. (Foto BG)

60

1960-TAL

[OMRÅDE 1] SMÅHUSOMRÅDET I VALSÄTRA

Grupphus, kedjehus och radhus sydväst om Slädvägen

Byggt: 1966-1970

Arkitekter: Gösta Wikforss, stadsbyggnadskontoret, Anders Diös m fl

PLANERINGEN AV DET NYA bostadsområdet Valsätra hade börjat med generalplanen för Uppsala 1958 som angav hur staden skulle byggas ut. Valsätra sågs här som en fortsättning på Norby villaområde, med villor och radhus på båda sidor om en trafikled från Vårdsättravägen över till Stockholmsvägen på andra sidan ån. Som flera av Uppsalas planerade leder blev den aldrig av, men ett eko finns i den allé som går rakt genom det grönskande småhusområdet, Slipstensvägen och Flakvägen. Kedjehusen och grupphusen i Valsätra bildar fyra stora grupper på ömse sidor av den mjukt böljande, gräsbevuxna Valsätra-

parken, med dess dungar av träd. I de två grupperna mot nordväst varierar husen i form. De är rektangulära eller kvadratiska, med flacka pulpettak eller platta tak. De är i regel klädda med träpanel och numera ofta tilläggsisolerade eller ommålade. Även puts och mexitegel förekommer som fasadmateriäl. Ett par typer har souterrängvåning med garage. Husen ligger ganska tätt längs gatorna och skapar med staket och garage intima och gröna gaturum.

I söder finns bara två hustyper, båda med fasader av tegel och trä. Den ena är lång och låg, har fasader av rött tegel och vitmålat trä och flacka sadeltak, den andra är kortare, med väggar av gult tegel och gavelspetsar av trä under branta sadeltak. De förra husen vänder långsidorna mot gatan, de senare gavlarna och gaturummen blir mycket olika. Båda typerna ritades av Gösta Wikforss och byggdes av Anders Diös. Viktigt är att husen förändrats mycket lite, och i synnerhet de lägre husen bildar med sina välavvägda proportioner och det goda samspelet med landskapet ett mycket tilltalande småhusområde.

DEN ENA HUSTYPEN i söder ger med sina höga gavlar och branta tak en snabbare rytm åt gaturummet. Ingångarna är indragna mellan husen. (Foto BG)

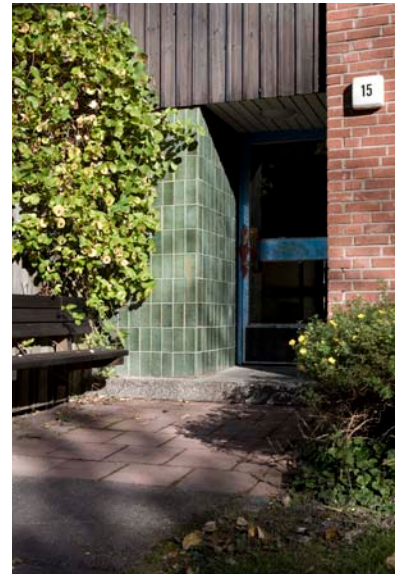

DEN LÅGA, VILANDE karaktären hos dessa hus förstärks av att fönstren genom den vita träpanelen sammanfattats i långa band. En tunn takskiva på smala metallstöttor betongar och skyddar den enkla ingången. (Foto BG)

SPINNROCKSVÄGEN 15-29. En av gårdarna längs Spinnrocksvägen, med fristående trevåningslängor på två sidor. Huset mot vägen har en servicevåning. En vänlig 50-talsstämning lever kvar i dessa hus. De har röda tegelfasader med vita fönstersnickerier och vita balkonger, något indragna i panelklädda nischer. Taken är flacka sadeltak. (Foto IE)

► **HUSEN ÄR NÄSTAN HELT** oförändrade. Ingången på bilden har kvar den ursprungliga, lätta dörren, med grön klinker på ena sidan. Träpanelen över ingången som delar upp den långa fasaden är fortfarande brun. (Foto BG)

1960-TAL

[OMRÅDE 2] FLERBOSTADSOMRÅDE I VALSÄTRA, NORDVÄSTRA DELEN

Spinnrocksv 1-53, Bandstolsv 2-58, (nordvästra delen av kv Spinnrocken och kv Bandstolen)

Ritningsår: 1968-1969

Arkitekt: Sven Jonsson

UPPSALA VÄXTE SNABBARE än man räknat med, och småhusen måste kompletteras med ett stort område med hyreshus i skogen mot sydväst. En ringgata – nuvarande Bernadottrevägen, Hugo Alfvéns väg och Slädvägen – lades runt både småhus och hyreshus, med säckgator in till parkeringsplatser och garage – bilarna kunde köra in i området men inte genom det.

Flerfamiljshusen bildar tre stora kvarter kring ett litet torg vid Bandstolsvägen. Huset var tänkta att slingra sig fram genom skogen i långa, vinklade band i tre våningar, med två sjuvåningshus vid torget. Banden delades emellertid upp i kortare, fristående längor; de var lättare att bygga i den kuperade terrängen. Det var en anpassning av planen till det industrialiserade byggande som började slå igenom vid denna tid, ett tidigt exempel på "produktionsanpassad planering". Några av husen höjdes samtidigt till sju våningar. Resultatet blev fristående hus i tre och sju våningar runt öppna gårdar. Uppsalahem byggde efter ritningar av Sven Jonsson, tidigare stadsplanarkitekt i Uppsala.

Husen norr och söder om Bandstolsvägen är olika, och det stora stadsplaneområdet har därför delats upp i två avsnitt.

OMBYGGT SKIVHUS, Bandstolsvägen 24. Skivhusen har med tiden byggts om, delvis som en följd av kritiken mot miljonprogrammet kärva fasader. På detta hus är nu de båda utskjutande partierna starkt röda. Byggnadens symmetri framhävs starkare än tidigare. Verken av våningar lagda på varandra har tonats ned. (Foto BG)

◀ **URSPRUNGLIGA SKIVHUS**, Bandstolsvägen 26. De glest placerade skivhusen längs Hugo Alfvéns väg är ett blickfång på väg mot Gottsunda centrum. Från början var alla lika, med fasader av ljusgrå betongskivor och blå plåt. Karaktären av elementbyggen var tydlig, med våningarna travade på varandra. Två utskjutande partier balanserade de horisontella linjerna. (Foto IE)

TREVÅNINGSHUSEN vid Linrepevägen är något senare än de vid Spinrocksvägen och har en kärvare ton. De lätta, utskjutande balkongerna har ersatts av tunga "balkonghyllor" med gavlar av betong och intill dessa träklädda förråd. Kontrasten mellan husens båda sidor har blivit stor – den motsatta är fortfarande en slät tegel-fasad. Fönstren är ännu vita men har blivit lägre och tredelade. De mörka metall-dörrarna är nya liksom de ljusa pastell-färgerna på "balkonghyllorna". (Foto BG)

1960-TAL

[OMRÅDE 2] SYDÖSTRA DELEN AV VALSÄTRA

Bostadshus, Bandstolsv 1-59, Linrepev 2-58 (kv Linklubban och sydöstra delen av kv Spinrocken)

Ritningsår: 1969

Arkitekt: Sven Jonsson

GALAXENS VÅRDBOENDE. Bandstolsvägen 53-55. Detta bostadshus vid Bandstolsvägens vändplats byggdes i början av 90-talet om till ett vårdboende. Den fick då en postmodernistisk dräkt av plåtkassetter i ljusa pastellfärger. Under den kan man fortfarande ana de gamla huset. Balkongerna har blivit längre men det indragna mittparti som utmärker alla skivhusen söder om Bandstolsvägen finns kvar. (Foto BG)

◀ **PÅ SKIVHUSEN SÖDER** om Bandstolsvägen nöjde man sig med att tvätta fasaderna, måla den blå plåten vit och sätta in helt nya balkongräcken. Husens tidigare klara struktur med våningar travade på varandra blev mindre tydlig utan att ersättas av något annat. Jämför med bild på sid 9. (Foto IE)

TREVÅNINGSHUS vid August Södermans väg. Innanför de höga skivhusen breder de mer stillsamma trevåningshusen ut sig, i mer eller mindre öppna kvarter. Husen är enkla men utformade med stor omsorg – se takfoten av brunt trä, som går runt hela det valmade taket. Fönstren binds samman med fält av trä, och paneler vid trapphusen delar in fasaden. Träet var från början brunt men har målats om i starka färger. (Foto BG)

RADHUS I TVÅ VÅNINGAR. Längs den skogklädda branten mot Gottsundagipen ligger dessa radhus i två våningar. De följer branten och bryter det i övrigt rätvinkliga mönstret. I dessa oförändrade fasader växlar partier av gult tegel och ljusst trä. (Foto BG)

70

1970-TAL

[OMRÅDE 3] **NORRA GOTTSUNDA**

August Södermans väg 2-70, 3-129, Blomdahls v 1-13, Stenhammars v 2-8, Peterson-Bergers v 1-9, 4-98 (kv Rangström, August Söderman, Blomdahl, Peterson-Berger, Emil Sjögren). Ritningsår: 1970-1971. Arkitekt: Sven Jonsson

UPPSALA FORTSATTE ATT VÄXA, och redan 1970 var det dags för nästa etapp, kallad Norra Gottsunda i anslutning till ett äldre villaområde. Den lades på den andra sidan ringvägen, som nu fick en ny sträckning, rakt in från Vårdsättravägen, och namnet Hugo Alfvéns väg. Vägen förlängdes senare ut till Sunnersta och blev med sin starka trafik en skiljelinje mellan Valsätra och Gottsunda, men tunnlar under vägen för fotgängare och cyklister minskar denna nackdel.

Man fortsatte i det nya området med samma hustyper, skivhus med åtta våningar och lameller med tre, men husen grupperades kraftfullare och klarare. Närmast vägen ställdes elva skivhus i två grupper, så tätt att de nästan bildar sammanhängande väggar. Djupa skogspartier skiljer dem från vägen. Innanför ännu ett skogsbälte breder trevåningshusen ut sig i två stora grupper, skilda åt av ett litet torg. Även här formar de rätvinkliga gårdar. Längst ut i väster följer de dock slutningen mot Gottsundagipen, med en mjukare gruppering. Kvarteren är som så ofta i Gottsunda omgivna av skog, och husen syns inte alls från gipen.

TRE SKIVHUS SEDDA från Hugo Alfvéns väg. De kraftfulla, kärva skivhusen hävdar sig väl mot den omgivande naturen. Vertikala band av gult tegel dominerar långsidorna, med brun plåt under fönstren, men delar av fasaderna har istället vågräta band av brun plåt. De stående tegelbanden fortsätter för ögat från det ena huset till det andra och fogar samman dem till tydliga grupper. De skenbart lika husen är av två typer. Här ses den ena, med ett brett, indraget parti mitt på fasaden (Foto IE)

◀ **TVÅ SKIVHUS** från Musikvägen. Samma typ ses på denna bild, med staplar av balkonger på den breda gaveln. Bilden visar att husen har blivit något ombyggda. Medan tegelpelarna tidigare klingade ut i luften över husen är de nu avklippta av en bred takkantsplåt. Det "lock" av brun plåt som nu avslutar huset fanns redan från början i på skivhusen i Valsätra, men där var det en del av helheten. (Foto BG)

SERVICELÄGENHETER VID VALTHORNSVÄGEN. Bakom själva centrumanläggningen reser sig åtta femvåningshus med service- lägenheter, sammanlänkade runt en långsmal gård. Det är kärva, symmetriska volymer av gult tegel, omålad betong men med starka färger på balkongernas plåträcken. De plana taken förstärker de exakta formerna, medan gårdens grönska mildrar strängheten. Glasade gångar förbinder husen med centrumanläggningen och en vårdcentral – de boende behöver inte gå ut för att handla eller låna böcker. I två likartade hus i närheten finns pensionärslägenheter. (Foto IE)

1970-TAL

[OMRÅDE 4] ÖSTRA DELEN AV KV VALTHORNET

Service lägenheter och äldreboende, Valthornsvägen 21-43

Ritningsår 1973-1974

Arkitekt: Matell & Nordström/Pertti Bengtsson

DET DRÖJDE NÅGRA ÅR INNAN bostadsbyggandet fortsatte efter dessa första etapper – efterfrågan på bostäder hade ju tillfälligt blivit mindre. Under tiden byggdes en stor del av centrumanläggningen – den största i Uppsala. Till anläggningen hörde inte bara affärer och lokaler för kultur och fritid utan även vårdcentral och bostäder för äldre. Den blandning av låga och höga hus som dittills präglade Gottsunda levde vidare både i detta centrum och i kvarteret sydost därom, Violinen.

Den över 300 m långa centrumbyggnaden hölls låg, mest bara en våning, medan äldrebostäderna fick fem, en höjd som fördes vidare till tre skivhus i Violinen. Däremot fick de långa husen med lägenheter i södra delen av kvarteret bara två våningar.

FLYGBILD FRÅN ÖSTER över Gottsundas centrala del, omkring 1977. Hugo Alfvéns väg i förgrunden kommer i en vid sväng in från höger. Bortom den reser sig tre skivhus i kvarteret Violinen och därbortom de tio husen med bostäder för äldre. Centrumanläggningen är den långa, låga byggnad som breder ut sig därbakom, med badet och sporthallen längst till vänster, biblioteket ungefär i mitten och affärerna i den högra halvan. Gottsundaskolan med sina tre längor finns på plats, men kyrkan har ännu inte börjat byggas. Kontrasten mellan de höga skivhusen i Norra Gottsunda upptill till höger och de låga kvartererna till vänster om dem, som knappt syns på bilden, är slående. Om dessa kvarter se följande sidor!

SKIVHUS. Gavlarna är helt och hållet vita, liksom de många balkongerna mot gården. I förgrunden ett av de två stora parkeringsdäcken – skrovliga kontraster till de släta plåtfasaderna. (Foto IE)

SKIVHUS. Skivhusets släta fasad är helt klädd med plåtkassetter i två samstämda färger, med en lysande ram i vitt. Åt detta håll, mot norr, har lägenheterna bara franska fönster, inga balkonger. (Foto IE)

1970-TAL

[OMRÅDE 5] KV VIOLINEN

Bostadshus, Valthornsvägen 2-66

Byggnadsår: 1975-1976

Arkitekt: HSB:s Riksförbund/J Knautz

SÖDER OM DENNA GRUPP och närmare Hugo Alfvéns väg reser sig ytterligare tre skivhus. De vinkelställda husen avskärmar sitt kvarter, Violinen, mot öster och norr. De är inte som de låga husen mot Gottsundagipen dolda i skogen utan annonserar tydligt Gottsunda mot vägen till Sunnersta. Större delen av kvarteret upptas emellertid som nämnts av elva tvåvåningslångor

med lägenheter. Området både fortsätter och avviker från det stadsbyggande som präglade Valsätra och den norra delen av Gottsunda. Parkeringsplatserna samlades i två stora parkeringsdäck i två plan.

ÅR 1965 HADE RIKSDAGEN beslutat, att en miljon lägenheter skulle byggas på tio år, för att en gång för alla avhjälpa bostadsbristen. Detta lyckades så väl att det mot mitten av 1970-talet bristen byttes i ett överskott. De bostadsområden som blivit resultatet av det intensiva byggandet kritiserades emellertid på många håll starkt – husen var stora och miljöerna anonyma och monotona.

Höga skivhus i vidsträckt förortsområden blev symboler för miljonprogrammet, trots att lameller i tre våningar och småhus var väl så vanliga. Gottsunda hade alla dessa typer av hus, men storskaligheten och monotonin dämpades här av den balans mellan hus och natur som hela tiden eftersträvades – Valsätra och Gottsunda var aldrig tänkt som en tät, sammanhängande stadsmiljö. Kritiken drabbade ändå även denna stadsdel, och skivhusen byggdes delvis om, i synnerhet de i Valsätra. Valsätra och denna del av Gottsunda blev Uppsalas mest synliga bidrag till det så kallade miljonprogrammet.

FRÄCKT UTSKJUTANDE är de stora förråden över ingångarna, med väggar av röd plåt och vit betong. Längorna är skickligt inplacerade i den kuperade terrängen, med delvis synliga berghällar. (Foto BG)

KV MUSIKERN OCH SOPRANEN är ganska lika. Husen är låga, fasta tegelvolymmer med flacka sadeltak av mörkgrå papp men men har olika färg på teglet. Varje lägenhet har egen ingång direkt från marken. De har samlats i grupper om fyra, med dörrarna bredvid varandra i en framspringande del av fasaden. Förråd av trä skjuter ut framför ingångarna och skärmar av dem mot ingångsvägen. Fönstren är tidstypiskt mörkbruna. (Foto IE)

1970-TAL

[OMRÅDE 6] KV MUSIKERN OCH SOPRANEN

Bostadshus, Oscar Arpis väg 1-66; Jenny Linds väg 1-86. Ritningsår: 1975
Arkitekt: Matell arkitekter/Pertti Bengtsson. Byggherre: Stiftelsen Uppsalahem

NÄR BOSTADSBYGGANDET I STOR skala återupptogs 1975, med fyra kvarter – område 6, 7 och 8 – på ömse sidor av den nya Musikvägen, hade man lyssnat till kritiken och byggde bara låga hus. Kvarteren fick ändå olika karaktär – det gällde även att undvika monotonin i miljonprogrammet.

Vid Oscar Arpis och Jenny Linds vägar placerades tvåvåningslängor runt stora parkeringsytor mitt i kvarteren. Husen söder om Vackra Birgers väg bildade istället en H-formad gata med stora, gröna gårdar. Bilplatserna placerades här i kvarterets periferi. Husen i dessa kvarter är inte bara låga – alla lägenheter har dessutom egna ingångar från marken. I det mer kuperade området vid Bröderna Berwalds väg blev lösningen i stället fritt grupperade tegellängor i tre våningar, med en souterrängvåning där marken faller undan. Mot parkeringsplatsen i väster lades radhus i två våningar.

KV VALTHORNET från Vackra Birgers väg. Bilden visar flerbostadshusen av gult tegel, sedda från Vackra Birgers väg. Husens släta ingångssida, synlig till höger, kontrasterar starkt mot balkongsidan med dess kraftfulla balkonggrupper av trä, upphängda på fasaden. De är en mjukare och lättare version av de sammanbyggda balkonger och förråd som först dök upp i Valsätra söder om Bandstolsvägen. Fönstren har 70-talets typiska, mörkbruna färg. Den har här även använts på balkongerna och ökar kontrasten mellan balkonger och vägg. (Foto IE)

EN AV GÅRDARNA med balkonger och souterängvån. Området upptar ett mjukt kuperat höjdparti. Husen har enkla och fasta volymer. De är skickligt inplacerade i den varierade terrängen, med gräsbackar växlande med höga träd och barrskog. Där marken faller undan husen har fått en souterängvåning. Mot väster begränsas områden av längor med radhus i rött tegel. Den kuperade terrängen har gjort det naturligt att samla bilplatserna på ena sidan av bebyggelsen, på plan mark vid Musikvägen. (Foto BG)

1970-TAL

[OMRÅDE 7] VÄSTRA DELEN AV KV VALTHORNET

Bröderna Berwalds väg 1-70. Ritningsår: 1975
Arkitekt: Matell arkitekter/Pertti Bengtsson. Byggherre: Uppsalahem

HUSEN I KVARTERET SERENADEN ligger kring en H-formad gata – en plan över området ses på skylten. De är ljusa, med livliga former. Väggarna är av grågult tegel och balkongerna och ingångarna av vitmålat trä. Liksom de mörkare husen på andra sidan Musikvägen är det tvåvåningshus med lägenheter, och liksom där har alla lägenheter egen ingång från marken. Här är ytterdörrarna ordnade parvis, med den till övervåningen i ett utskjutande litet vindfång. (Foto IE)

1970-TAL

[OMRÅDE 8] KV SERENADEN

Bostadshus, Vackra Birgers väg 1-207. Ritningsår: 1975

Arkitekt: HSB:s Riksförbund/J Knautz

Byggherre: HSB Uppsala

OM HUSEN I DET FÖRRA kvarteret ligger på ett höjdparti ligger dessa i en sänka, på motsatta sidan av Vackra Birgers väg. De redan låga husen verkar ännu lägre, i synnerhet när man ser dem från Musikvägen som ligger högre än husen.

MED VITA BALKONGER MOT GATAN och breda, frodiga förgårdar blir gatubilden omväxlande och lätttsam. Fasaden mot Musikvägen är omväxlande på ett annat sätt, helt klädd med träpanel satt på diagonalen, ett förebud om de ännu livligare formerna i Stråken, ritat av samma arkitekt. (Foto IE)

HUSEN OMSLUTER två stora gårdar, den ena en mjukt stigande gräskulle, den andra ett ganska tätt skogsparti, båda lugna kontraster till de livligare gatorna. Även fasaderna är lugnare, grågult tegel och brun träpanel. (Foto IE)

DET ÄR SVÅRT ATT TÄNK sig en större kontrast till de låga husen vid Vackra Birgers väg än dessa tornartade hus i kvarteret Stråken mellan Altfolvågen och Kontrabasvägen. Höjden har stigit till fem våningar, det grågula teglet har ersatts med kassetter av orangefärgad plåt och paneler av trä, orangea eller gröna. De gröna träpartierna binder ofta samman fönster i långa band, de orangea avslutar fasaderna uppåt. (Foto IE)

80

1980-TAL

[OMRÅDE 9] KV STRÅKEN

Bostadshus, Altfolv 1-20, Kontrabasv 2-7

Byggnadsår: 1981-82. Arkitekt: HSB:s Riksförbund J Knautz

Byggherre: HSB Uppsala/Brf Stråken

I DEN SISTA UTBYGGNADETAPPEN längst i söder – område 9, 10, 11, och 12 – tänkte man först bygga vidare med tvåvåningshus utspridda över flera kvarter, men det framlagda förslaget kunde inte accepteras. Man insåg att man måste bryta den monotoni som hotade bostadsområdena. En liten stadsplanetävling ordnades där man krävde att husen skulle vara varierade, olika höga och anpassade till den omgivande naturen.

För att säkra den eftersträfvade variationen delades den sammanlagda våningsytan upp på hus av olika höjd – så mycket skulle ligga i tvåvåningshus, så mycket i hus med tre våningar, så mycket i femvåningshus. Husen placerades i grupper runt små gårdar. Med sådana mindre gårdar skulle gemenskapen mellan de boende öka – anonymiteten i miljonprogrammets områden var ju en av de brister som kritiserats. På varje gård skulle det finnas ett kvartershus med fritidslokaler och tvättstuga. Segregeringen skulle motverkas genom att hyresrätter blandades med bostadsrätter, och Uppsalahem erbjöd för första gången lägenheter med bostadsrätt.

De fyra kvarter som sedan byggdes fram till 1982 uppfyllde verkligen med råge den önskan om omväxling som låg bakom planeringen. Kontrasten mot den närmast föregående bebyggelsen är stor men även skillnaderna mellan de nya kvarteren sinsemellan, med stor färg- och formrikdom.

BEBYGGELSEN består av en fristående långa och tre mot nordväst öppna gårdar och varierar i höjd, med de lägsta delarna bara två våningar höga. Tvåvåningsdelarna är helt klädda med träpanel, vågrät, lodrät och snedställd och har långt utskjutande takskivor över loftgångarna, som har samma gröna räcken som balkongerna. Med sin ovanliga materialblandning, sina djärva färger och livliga former har husen få om ens några motsvarigheter i Uppsalas bostadsbyggande. (Foto IE)

◀ **STORA, HELT SLÄTA** fasadpartier kan påminna om skivhusen i kvarteret Violinen – samma arkitekt ritade – men helhetsformen är helt ny. Störst är formutspelet vid balkongerna. De har varierande djup och räcken av snedställda, gröna bräder och bärs av vitmålade betongskivor med stora sexkantiga hål. (Foto BG)

VÄXTLIGHETEN PÅ DE GANSKA TRÅNGA gårdarna har bevarats och kompletterats med träd och gräsmattor. Här finns även lekplatser och tvättstugor. I den både varierade och sammanhållna randbebyggelsen ses både hus klädda med rödmålad träpanel och med lägre delar mot gården och trevåningshus av gult tegel. De förra drar sig tillbaka från gården, i de senare kragar överdelen ofta fram över ingångarna. Dessa ligger ofta på ömse sidor om ett förråd, som ger viss avskildhet. (Foto IE)

1980-TAL

[OMRÅDE 10] KV DIRIGENTEN OCH FLÖJTEN

Bostadshus, Solistvägen 1-108, Dirigentvägen 1, 2-112, 113-187. Byggnadsår: 1981-1982

Arkitekt: Matell arkitekter/Pertti Bengtsson och Gösta Kilgren. Byggherre: Uppsala hem AB. Byggmästare: Diös Bygg AB

I KVARTEREN DIRIGENTEN OCH FLÖJTEN längst i söder har husen grupperats runt inte mindre än tio intima gårdar, där terräng och vegetation sparats så långt som möjligt. Gårdarna nås från en gång- och cykelväg som slingrar sig genom området innanför stora parkeringsplatser – det inre av kvarteren är bilfritt. Husen är låga, 1 ½ till 2 ½ våningar, och sammanbyggda. Smala öppningar leder in till gårdarna, som är slutna och ombonade. Vid några höjer sig fyrvåningshus med trappstegsformad plan och utskjutande balkonger.

Ingen möda har sparats för att åstadkomma den eftertraktade småskaligheten och omväxlingen, i synnerhet mot gårdarna. Husens form, material och färg varierar ständigt, till synes outtömligt. I själva verket är det ett antal typiserade enheter som satts samman i olika kombinationer. Varje gård har fått sin egen färg på teglet, för att förstärka dess egenart.

TREVÅNINGSDELAR växlar här med tvåvåningshus, alla i röd-aktigt tegel. (Foto IE)

HÄR SKILJS TVÅ tvåvåningsdelar av tegel av en låg indragen del, klädd med träpanel. Det utskjutande förrådet kompletteras ofta med små skärmtak över ingångarna. (Foto IE)

ARKITEKTUREN ÄR SAKLIG men ändå livlig, med tak på olika höjd och olika riktning och med indragna eller utskjutande balkonger, högst upp ibland i form av krönande altaner. De vita loftgångarna sitter mitt på fyrvåningsfasaderna och har egna tak. De omsluter gårdarna på ett mycket påtagligt sätt. Lägenheterna i de två nedre våningarna nås direkt från marken, i de två övre från loftgångarna. Några av de översta lägenheterna har två plan och höjer sig över de omgivande taken – de bidrar till husens varierade kontur. De återhållsamma materialen och färgerna – tegel i rött och gult och vita fönster, balkonger och loftgångar – bidrar till att hålla samman de ibland livliga formerna. (Foto BG)

1980-TAL

[OMRÅDE 11] KV CELLISTEN

Cellovägen 1-139. Byggnadsår: 1981-82. Arkitekt: Svenska Riksbyggens Arkitektkontor/A Lindborg

KVARTERET CELLISTEN ligger vid Fiolparken, lite för sig, med radhusområdet Gitarren som närmaste granne på andra sidan Orkestervägen. En gång- och cykelväg genom den vidsträckta parken förbinder det med centrum – Gottsundas karaktär av skilda enklaver, utplacerade i naturen, är mycket tydlig. Husen, från två till fem våningar höga, har ordnats i två grupper med vardera två gårdar. Ett par lägre längor i foden av den stora parkeringsplatsen binder samman de båda klungorna. De lägre husen är enkla volymer med sadeltak och kontrasterar mot de mer skulpturala, höga husen.

TOMTERNA I KVARTERET ÄR SMÅ och husen ligger mycket tätt, längs smala gatustråk. Husen är alla rödmålade med vita knutar och fönsterfoder och vida sadeltak med tegel – ett småhusbyggande i traditionella former avslutar det moderna Gottsunda mot söder. Vissa hus vänder sammanbyggda, avtrappade långsidor mot gatan, andra höga gavlar. Gatuummen blir omväxlande och trånga men vidgas här och var, ibland till parkeringsplatser och garage. (Foto BG)

1980-TAL

[OMRÅDE 12] KV GITARREN

Kedjehus och radhus, Gitarrvägen 1-52. Ritningsår: 1979. Arkitekt: NOARK/Lars Erik Örde

KVARTERET GITARREN är en tät radhusby i Gottsundas sydöstligaste del, mellan Orkestervägen och grönbältet mot Sunnersta. Radhus finns insmugna i några av de äldre kvarteren i Gottsunda, men detta är det enda samlade radhusområdet och speglar det livliga småhusbyggandet under 1970-talets senare del. Genom att alla hus är röda blir området mera enhetligt än andra kvarter som byggdes i början av 80-talet.

PUNKTHUSEN AV RÖTT TEGEL har en både fast och livlig form. Staplar av balkonger kontrasterar mot lugna tegelytor. Pulpettak med olika höjd och riktning bildar en livlig avslutning uppåt. (Foto IE)

1980-TAL

[OMRÅDE 13] KV FOLKE

Bostadsområde, Hugo Alfvéns väg 2-36, Bernadottenvägen 7-59. Byggnadsår: 1983.
Arkitekt: NOARK/Per-Olof Kulin. Byggherre: Diös Bygg AB

KVARTERET FOLKE LIGGER insmuget i skogen vid korsningen mellan Vårdsätravägen och Hugo Alfvéns väg. Det är ett tidigt exempel på den förtätning av redan byggda bostadsområden som utmärkte det tidiga 1980-talet. Höga hus och låga har förts samman i en mycket tät miljö, som för vidare de livliga formerna i kvarteren längst i söder.

Tomten var ursprungligen avsedd för Folke Bernadottesjukhuset, men detta behövde inte marken Kommunen förvärvade området genom byte och ordnade en liten tävling om hur det skulle bebyggas. I det valda förslaget hade punkthus i tre till fem våningar kopplats ihop med radhus i två. En grupp av tätt och fritt placerade radhuslängor i två våningar kompletterar.

Den ursprungliga terrängen har sparats i en omfattning som är ovanlig till och med i Gottsunda. Stora träd står tätt inpå husen, och små stigar slingrar sig fram mellan byggnaderna. Det samspel mellan byggnader och natur som utmärker Gottsunda har här fått ett av sina tydligaste uttryck.

PUNKTHUSEN HAR EN MYCKET LIVLIG takarkitektur med pulpettak i olika riktningar, roterande kring hissens överbyggnad. Utanpåliggande balkonger, insatta i aluminiumprofiler, ger karaktär åt de lugna och balanserade tegelfasaderna. Balkongfronterna är av trä och målade i milda pastellfärger. De motbyggda radhusen har sadeltak och väggar av rött tegel och utskjutande förråd av trä, målade i samma färg som balkongerna. (Foto IE)

Några gatunamn med koppling till musiker

HUGO ALFVÉNS VÄG GÅR GENOM HELA STADSDELEN. Hugo Alfvén (1872-1960), tonsättare, 1910-1939 direktor musices vid Uppsala universitet. 1910-1947 ledde han också sängsällskapet Orphei Drängar i Uppsala, 1919-1931 och 1934-1938 Allmänna Sängen. Som direktor musices bodde han först i Botaniska huset i Linnéträdgården och från 1930 i Musicum vid Observatorieparken.

VACKRA BIRGERS VÄG (MELLAN OMRÅDE 7 OCH 8) Birger Andersson (död 1957), kallad "Vackra Birger" var fram till omkring 1928 populär musikedirektör vid Kungl. Upplands infanteriregemente, I 8 (senare S1).

OSCAR ARPIS VÄG (OMRÅDE 6) Oscar Arpi levde 1824-1890 och var under åren 1855-1876 musiklärare vid Katedralskolan samt åren 1852-1871 ledare för Allmänna Sängen (Uppsala Studentkårs Allmänna Sångförening).

BRÖDERNA BERWALDS VÄG (OMRÅDE 7) Franz Berwald (1796-1868), tonsättare, 1812-1828 försteviolinist vid Kungl. Hovkapellet. Han räknas som en av de främsta svenska tonsättarna men måste långa tider försörja sig som sjukgymnast, glasbruksdisponent och tegelfabrikör. Hans broder August (1798-1869) var 1815-1861 violinist vid Kungl. Hovkapellet (konsertmästare från 1934).

JENNY LINDS VÄG (OMRÅDE 6) Jenny Lind, gift Goldschmidt (1820-1887), "den svenska näktergalen", är en av Sveriges genom tiderna mest ryktbara sångerskor. Förutom framträdanden på många operascener gjorde hon bejublade konsertturnéer i Tyskland, England och Amerika.

PETERSON-BERGERS VÄG (OMRÅDE 3) Wilhelm Peterson-Berger, 1867-1942, tonsättare och musikskriftställare, banbrytande och fruktad musikkritiker i Dagens Nyheter 1896-1930. Särskilt kända är hans lyriska pianostycken Frösöblomster och hans tonsättningar av Erik Axel Karlfeldts dikter.

RANGSTRÖMS VÄG (OMRÅDE 3) Ture Rangström levde 1884-1947 och var tonsättare, musikskriftställare och dirigent. De många sångerna utgör den viktigaste delen av hans verksamhet. Operan Kronbruden är ett av den svenska musikedramatikens viktigaste verk.

STENHAMMARS VÄG (OMRÅDE 3) Wilhelm Stenhammar (1871-1927), tonsättare, pianist och dirigent. Stenhammar var sin generations främste svenska pianist och har bland annat komponerat sången Sverige till text av Verner von Heidenstam.

AUGUST SÖDERMANS VÄG (OMRÅDE 3) August Söderman (1832-76) var tonsättare och från 1860 till sin död kormästare vid Kungliga Teatern i Stockholm.

ETT AV DET TYDLIGASTE UTTRYCKEN för postmodernismen i Uppsala är Gottsundakyrkan, invigd 1980 och ritad av Carl Nyrén. Med sin anknytning till äldre kyrkobyggnadsformer fick den stor betydelse för kyrkobyggandet i Sverige. Skulpturen "Orphei strängar" är utförd av Staffan Östlund. (Foto BG). Bilden beskuren.

Var kommer namnen Gottsunda och Valsätra från?

Namnet Gottsunda kommer närmast från Gottsunda gård vid Vårdsättravägen nära Lurbo. Platsen benämndes år 1304 in gutasund. Vid vikingatid (800-1050 e.Kr.) stod vattnet cirka 5 m högre än idag och ett sund bildades mellan den då bredare Hågaån och dess utflöde i Ekoln. Förleden i namnet har tolkats som antingen kommande från det fornsvenska namnet Gute/Gutte eller från folkslagsbeteckningen gutar (gotlänningar). Enligt denna hypotes skulle gotländska farmän ha haft en egen tilläggsplats vid sundet.*

Namnet Valsätra kommer närmast från Valsätra gård vid Vårdsättravägen. I samband med att Malma by genomgick laga skifte 1854 flyttades en av gårdarna ut från byn till denna plats. Gårdens ägare hette Wallén, vilken troligtvis gav namnet Valsätra.

* Källa: Uppsalas gatunamn. Mats Wahlberg (1994).